

A szegénységi szegregáció eltérő területi jellegzetességei

Baranya megyében

Készítette: Siptár Dávid

Absztrakt

A jelen tanulmány a szegénység területi szegregációjának Baranya megyében tapasztalható jellegzetességeit tekinti át. Ismerteti és elemzi a megyei dimenzióban fellelhető törvényszerűségeket és összefüggéseket, majd összehasonlít négy, különböző elhelyezkedésű szegregált lakóterületet, elemzi a helyi jellegzetességeket, valamint, az előzetesen kialakított tipizálási rendszer segítségével kategorizálja azokat. A vizsgálat eredményei segítséget nyújthatnak az eltérő területi szegregáció és a marginalizálódott társadalom problémáinak kezelésében, stratégia kialakításában.

Kulcsszavak: *szegregáció, marginalizáció, telep, szegénység*

1. Bevezetés

A jelen kor Magyarországnak legnagyobb kihívásai közé tartozik a szegénység növekedésének és a szegénységben élők marginalizálódásnak megállítása. A hazánkban jelen lévő, alacsony életszínvonalon élők egyre fokozódó térbeli sűrűsödése a térszerkezet egyes területeinek szegregálódásához vezet, amely kihatása révén magasabb területi szintek depressziós folyamataihoz vezethet. Magyarországon a lakóhelyi szegregáció szoros kapcsolatban áll nem csak az adott területen élő közösség képzettségi szintjével, de az etnikai összetétellel is (SZOBOSZLAI Zs. 2004). Ma Magyarországon 3 millió ember él szegénységben, közülük 1,2 millióan mélyszegénységben (BALOGH Z. 2012). Egyes, Dél-Dunántúlon, illetve Baranyában fokozottan jelen lévő tényezők halmozódása hozzájárul a szegénységben élők helyzetének megszilárdulásához. A sok esetben több generáció óta halmozódó hátrányok kezelésére nem elegendő a rendszerváltás óta többször tapasztalt tüneti beavatkozás, a probléma eredményes kezelése az integrációt megcélzó komplex beavatkozást kíván.

Baranya megye aprófalvas településrendszere, az országos átlaghoz viszonyítva nagyarányú etnikum és a gazdasági társadalmi mutatók országos szinten az utolsók közt

szereplő adatai a szegregációs folyamatok „mintaterületévé” sorolják a térséget. A megye Pécs-központúsága – amelyet jól mutat, hogy FALUVÉGI A. (2004) vizsgálata alapján csak a Pécsi és Pécsváradi kistérség érte el a fejlődő kategóriát, az összes többi terület csak a felzárkózó, stagnáló, illetve lemaradó csoportba esik – erőteljes periféria-hatásokat eredményez. A megye térbeli pozíciójából fakadóan mind belső, mind külső perifériák megtalálhatóak Baranyában. Pécs gazdasága nagy hatással van a periférián élők életére is, így a közelmúltban történt, a gazdasági válság hatására végbemenő elbocsátások, üzembezárások csak fokozták a Pécs környéki kistérségek munkanélküliségi mutatóit és a napi ingázásra is hajlandó egykori dolgozók mára a falusi munkanélküliség kilátástalanságába rekedtek. Szintén meghatározó a megye depressziós területeire jellemző negatív vándorlási mérleg és az etnikai-területi különbségeket mutató természetes szaporodási egyenleg, valamint az a megállapítás, hogy a leghátrányosabb területek a potenciális befektetők részéről a teljes érdektelenséggel jellemezhetőek (TÉSITS R. 2009, SIPTÁR D. 2011). A társadalmi integrációt szolgáló infrastrukturális elemek sok esetben – főleg a perifériákon – fejtelenek.

A jelen írás célja, hogy ezekben a centrális és periférikus terekben tapasztalható folyamatokat értékelje baranyai példák alapján. Mivel a szegénységben élők térbeli szegregálódása az eddigi kutatások alapján fokozottan megfigyelhető egyes etnikai csoportok körében, így a vizsgálati területek kiválasztásánál figyelembe kellett venni, hogy a cigányság, mint legnagyobb magyarországi etnikai csoport jelenléte az aprófalvas területeken meghatározó. Így három vizsgálati területet került kijelölésre, amelyek összesen négy részterületre oszlanak: a centrumtérsegből Pécs, illetve Komló, a belső periféria területéről Alsómocsolád, a külső periféria területéről pedig Siklósnagyfalu társadalmi-gazdasági és ezzel koherens kapcsolatban lévő szegregációs folyamatai szolgálnak mintaként.

A szakirodalmi áttekintés során kirajzolódott kép rámutat arra, hogy a területiség és a társadalmi struktúra mennyire határozza meg egyes területek foglalkoztatási képét. Az alacsony foglalkoztatás és az ahhoz vezető tényezők a térbeli szegregálódás és egyúttal a társadalmi marginalizálódás legfontosabb indikátorai, ám ezek önmagukban nem kellőképpen értelmezhetőek, hisz a társadalmi-gazdasági, némely esetben természeti tényezők által kialakított összetett rendszernek az eredményei. Fontosnak tartjuk, hogy ezeket a rendszereket vizsgáljuk és rávilágítsunk arra, hogy az egyes tényezők milyen súlyt képviselhetnek a kölcsönhatás-rendszeren belül és ezek a folyamatok milyen módon fordíthatóak pozitív irányba, segítve az adott terület fejlődését.

A jelen tanulmány a baranyai települések különböző társadalmi és gazdasági mutatóinak vizsgálata alapján meghatározza azokat a területeket és tényezőket, amelyek a

szegregáció szempontjából a leginkább veszélyeztetettek. A vizsgálat során a megyei dimenzióban végzett elemzéssel párhuzamokat tár fel a különböző mutatók közt. További cél, hogy a tapasztalatok segítségével kialakítson egy, a szegregátumok tipizálására lehetőséget adó rendszert, amely segítséget nyújt az egyes típusokba tartozó szegregátumok folyamatainak átláthatóságához. A vizsgálat során három különböző területet értékel. A centrumtársaság esetében Pécs, illetve, mint a centrumtársaság perifériája Komló, a külső periféria területén Siklónagyfalu, a belső periférián pedig Alsómocsolád egy-egy szegregált területét hasonlítja az adott település, majd pedig a vizsgált térségek társadalmi-gazdasági jellegzetességeivel.

2. Kutatási módszerek

A baranyai szegregáció rizikófaktoraként definiálható tényezők meghatározása során a jelent írás részben statisztikai másodelemzést alkalmaz, amelynek forrásaként – a megjelölt kivételektől eltekintve – a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) 2011-es népszámlálásának részletes adatbázisa szolgál. Bizonyos esetekben, a másodelemzés során, az adatokból számítható egyéb mutatók pontosítják az eredményt. A feldolgozás minden esetben Baranya megye összes településére vonatkozik, az adatokat GIS térinformatikai szoftver alkalmazásával ábrázoljuk.

A megyei folyamatok megismerésével párhuzamban a szegregált területek vizsgálata és tipizálása is megtörténik, amelyhez a Türr István Képző és Kutató Intézet Pécsi Igazgatóságának 2010-ben végzett kérdőíves felmérés során kitöltött ívek kerülnek felhasználásra. A vizsgálati területek esetében szekunder forrásként már elkészült tanulmányok, tervek társadalmi, elsősorban demográfiai adatait kerültek felhasználásra. Pécs György-telep vizsgálata esetén Pécs Megyei Jogú Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája és a TÁMOP-5.3.6-11/1-2012-0001 számú program Közösségi Beavatkozási Tervében, Siklónagyfalu esetében a Siklónagyfalu Önkormányzatának a TÁMOP-5.3.6-11/1-2012-0011 számú program számára készült Közösségi Beavatkozási tervében, Komló esetében a Komló Város Önkormányzatának Integrált Városfejlesztési Stratégiáját és a TÁMOP-5.3.6-11/1-2012-0005 számú program keretében készült Közösségi Beavatkozási Tervében megjelent, társadalomra vonatkozó adatait használtuk.

Primer forrásként kérdőíves felmérést alkalmazunk, amelynek a célterületen élő munkaképes korú lakosság negyedét, vagy a megtalálható háztartások háromnegyedét le

lefedti. A kérdőíves felmérés reprezentatív forrásként kezelhető, mivel célzottan a kijelölt célterületen élők kerültek megszólításra. A nyitott és zárt kérdéseket egyaránt tartalmazó, a vizsgált területeken egyazon kérdőív segítségével képet kaptunk a szegregátumokban élők demográfiai jellegzetességeiről, múltbéli és jelen helyzetéről, térbeli mozgásairól, anyagi és lakáskörülményeiről, társadalmi háttéréről, valamint jövőképéről.

A fentieken túl interjúk keretében megszólaltattuk a célterületen zajló integrációs programok emberi erőforrás és társadalmi felzárkózás szakértőit, illetve az érintett községi polgármestereket és teleházi munkatársakat. Szükséges megemlíteni, hogy a jelent tanulmány a városok esetében megtalálható számos szegregátum közül egyet-egyet vizsgál. Mivel a megyében a szegregátumok kutatása nem tekint vissza nagy múltra, így azok dinamikáját és időbeni változásait csak viszonylag szűk intervallumban (2005-2010) képes elemezni.

3. Eredmények

3.1. Társadalmi-gazdasági mutatók párhuzamainak összegzése a szegregátumok területi megjelenésének fényében

A vizsgálat során kiemelt figyelmet fordítottam arra, hogy meghatározzam és kapcsolatba hozzam a szegregátumok kialakulásának településszintű faktorait. A kérdés az, hogy egyes térbeli, vagy társadalmi-gazdasági tényező mennyire jellemző azokra a településekre, ahol kialakult szegregátum. Mivel a Baranyában található szegregátumok száma nagyjából a települések ötöde (20,2%), így minden tényező esetében megvizsgáltam az alsó, illetve a felső (annak függvényében, hogy mely számít társadalmi-gazdasági szempontból negatívnak) kvintilisébe eső településeket aszerint, hogy található e ott szegregátum vagy nem.

1. táblázat

Mutató	Alsó/felső kvintilis határszáma	Szegregátummal rendelkező település aránya
Cigány népesség aránya	17% (felső)	40%
Öregedési Index	62 (alsó)	42%
Foglalkoztatottság aránya	38% (alsó)	38%
Komfortellátottság aránya	64% (alsó)	42%
Eltartási index	3,74 (felső)	38%
Legfeljebb 8 osztállyal rendelkezők aránya	53% (alsó)	42%
Vállalkozások száma	8 (alsó)	32%

Forrás: KSH (2011); Készítette: Siptár Dávid

A négy leginkább meghatározó mutató a cigány népesség aránya az adott településen belül, az öregedési index – mely szoros, majd 50%-os átfedést mutat a magukat cigánynak vallók felső kvintilisbe tartozókkal –, a komfortosság aránya, valamint a legfeljebb általános iskolát elvégzett népesség aránya (1. táblázat). Ezen kategóriák meghatározott kvintilisébe tartozó települések 73%-a rendelkezik szegregátummal. Ha ezekhez még hozzávesszük a foglalkoztatottság és eltartási index mutatóit, akkor is a lefedett települések 69%-ában találunk szegregált lakókörnyezetet. A legnagyobb hangsúly a képzettségi, ez esetben mondhatjuk, hogy a nem-képzettségi mutató kapja. A meghatározott kvintilisbe tartozó települések majdnem fele rendelkezik szegregált lakóterülettel. A képzettség szoros kapcsolatot mutat a foglalkoztatással is. Az alsó ötödben 70% az átfedés. A képzettségben elmaradt területeket a vállalkozások is kerülnek, a 60 legkevesebb vállalkozással rendelkező települések felében a legfeljebb 8 osztályt végzettek aránya a megyei legrosszabb ötödbe esik. Ha az összes tényezőt legrosszabb 20%-ában található településeket összevetjük 7 települést kapunk, melyből 5 rendelkezik is szegregált lakóterülettel (Siklónagyfalu, Kisvaszar, Gerényes, Gilvánfa, Cserdi). A tényezők egymással szoros összefüggésben vannak, bárhogyan is kombináljuk őket a településeken belüli szegregáltsági arány minden esetben 50% feletti marad.

A megállapított kapcsolatok nem csupán statisztikailag vonhatóak össze, de egyik logikus következménye a másiknak. Az alacsony komfortú lakóépületek árai alacsonyabbak, főleg ha azok periférikusan helyezkednek el. Az olcsó lakások vonzzák a mobilis cigány népességet, kik közt a már leírt adatok alapján jellemző a nagyobb háztartás méret, mely a

gyermekek magasabb számának köszönhetően csökkenti az öregedési indexet. A magas háztartás szám az elavult szakmák, motiválatlanság és a munkaerőt alkalmazni képes vállalkozások alacsony számának köszönhetően alacsony foglalkoztatási mutatóval társul, mely a kitörés lehetőségét csökkenti, a röghöz kötöttséget növeli és megindítja a szegregáció folyamatát, ami kistelepülések esetében amennyiben a térbeli elszigeteltség nem erőteljes, a teljes falura áterjedhet és gettósodott települést hozhat létre.

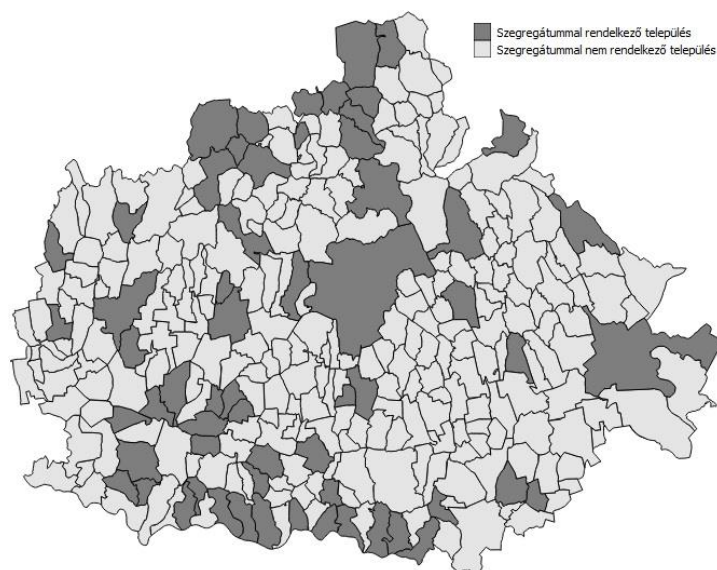
A leírtak fényében meghatározó tényezőként kell még megemlíteni az egyes települések népességszámát, hiszen a szegregátummal rendelkező települések esetében a városok kivételével az esetek 85%-ában 1500 fő alatti településről van szó. Szintén meghatározó tényező a központi funkcióval rendelkező településtől mért távolság és a terület infrastrukturális ellátottsága. A periférikus elhelyezkedés kockázati tényező, melyet a baranyai szegregátummal rendelkező települések esetében bizonyít, hogy 60%-uk vagy a megye-, illetve államhatárt érintve helyezkedik el, vagy olyan településsel határos, mely az említett határok valamelyikén fekszik.

Ezek fényében jól látható mik azok a tényezők melyek sűrűsödése egy településen belül szegénységi szegregációhoz vezethet, így pedig ezen tényezők jó irányú kezelése megállíthatja, jobb esetben visszafordíthatja vagy megelőzheti a marginalizálódott tömegek térbeli elkülönülését és ezáltal növelheti integrációjuk lehetőségét, hogy a társadalom hasznos tagjaivá váljanak.

3.2. A szegregátumok térbeli elhelyezkedése

A vizsgálatok során szegregátummal rendelkezőnek tekintjük azokat a településeket, amelyek a Türr István Képző és Kutató Intézet Pécsi Igazgatóságának (TKKI PI) 2010-ben végzett kérdőíves felmérése alapján úgy nyilatkoztak, hogy az adott településen található szegregátum. Az eredmények alapján Baranyában a települések 20%-a, összesen hatvanegy település rendelkezik szegregált lakóterületekkel (1. ábra), szám szerint 97-el. A szegregátummal rendelkező településeket elsősorban periférikus elhelyezkedés és az alacsony népességszám jellemzi, mivel 77%-uk esetében a lakosság száma 1000 fő alatt marad.

1. ábra: Baranya megye szegregátummal rendelkező települései

Forrás: TKKI PI (2010)

Összességében elmondható, hogy ezeken a lakóterületeken átlagosan 45–75 fő él 15–25 építményben. Ezek a lakóközösségek, településrészek, legtöbb esetben a település szerves részei és esetükben térbeli elkülönülés nem tapasztalható. A szegregátumoknak csupán 23%-a különül el fizikailag a településtől és helyezkedik el a falu vagy város határát jelző táblán kívül, így helyzetük akár predesztinálhatta is őket a népesség marginalizálódására.

Ezekre a külterületekre jellemző az alacsony közműves ellátottság, a szegregátumok több mint felében nincs kiépített vezetékes ivóvízhálózat, az itt élők jellemzően közutakról hordják a vizet. A szegregátumok elhelyezkedése azonban nem a településtől elkülönülve helyezkedik el, legjellemzőbb esetben (47%), a térbeli helyzetük az adott település periferiáján határozható meg, de 29%-uk a település centrumában található. Ezen területek megközelítése – már a térbeli elkülönülés arányából is kikövetkeztethetően – jellemzően nem jelent problémát, mivel kétharmaduk esetében olyan aszfaltút vezet a szegregátumhoz, amely azon belül is folytatódik. A szegregátumok jellemzően rendelkeznek közvilágítással és majdnem felük esetében elmondható, hogy a lakások több mint 50%-a számára elérhető a csatornás ivóvíz.

3.2. A szegregátumok tipizálásának lehetőségei Baranyában

Bár a szegregáció meghatározásánál a hivatalos álláspont kimondja, hogy amennyiben egy 2000 fő alatti településen szegregátum található, úgy a falu egésze szegregátumnak minősül,

az eddigi eredmények és tapasztalatok alapján mindez pontosításra szorul. A szegregátum kialakulása, mint a térbeli elkülönülés sajátos módja – hiszen nem csak szegénységi szegregálódásról beszélhetünk, hanem társadalmi, vagyoni, stb. elkülönülésről is – a társadalmi folyamatoknak az eredménye (nem pedig oka), ám ez nem tekinthető egy végső, az adott közigazgatási terület egészére jellemző eredménynek. Egy szegregátum megjelenése egy adott településen a negatív folyamatok eredménye és egyben egy új, veszélyesebb folyamat kezdete, amelynek eredménye lehet a település – annak méretétől független – gettósodása. A szegregáció tehát a társadalmi egyenlőtlenségek térbeli leképeződése és tipizálható. A kategóriák kialakításakor a Baranyában tapasztalt példák lehetséges veszélyeit, illetve hatásait is figyelembe vettük.

A; Csoportosítás a szegregátum térbeli elhelyezkedése alapján:

A térbeli elhelyezkedés esetén a szegregátumnak a település morfológiájában elfoglalt helyét vettük figyelembe. Ez alapján a szegregátum lehet központi vagy fél-központi, periférikus és külterületi.

A központi, illetve fél-központi szegregátum (pl. Komló – Kazinczy utca, Gilvánfa, Kővágószőlős) esetében a marginalizálódott népesség által lakott terület a településen belül több irányból is jól megközelíthető, infrastrukturális és szolgáltatások szempontjából jól ellátott, lehatárolható terület. Központi elhelyezkedése miatt a megközelítése nem jelent problémát, minden esetben aszfaltúttal, kiépített közvilágítással rendelkezik. Ezek mérete jellemzően (63%) nagy, 25-nél több építményt foglalnak magukba. Az itt élők napi kapcsolatban vannak a település többi lakójával, ez veszély és lehetőség is egyben, hiszen szocializációjuk magasabb fokú lehet, ám mentalitásuk könnyen átragadhat a környezetükre, ami a hátrányok halmozódásához vezethet.

A települések szélén, *perifériáján* található szegregátumok esetében az ott élők van, hogy valamiféle mezőgazdasági, ipari tevékenységhez kapcsolódó szálláshelyekre költöztek be (pl. Pécs – György telep), vagy rossz állapotban lévő és emiatt olcsó otthonokat foglaltak el (pl. Ág). Ezek felében már tapasztalható az infrastruktúra hiányossága, nincs megfelelő út, vezetékes víz, ötödükben hiányzik a közvilágítás és távolabb esnek a szolgáltatásoktól. Ezek a területek sok esetben természeti képződménnyel is elkülönülnek a településtesttől, völgyekben, dombok túloldalán, emelkedőkön helyezkednek el (pl. Alsómocsolád, Ág, Kisvaszar).

A harmadik típusba azok a szegregátumok tartoznak, amelyek egy *település határán kívül* határozhatóak meg (pl. Drávaszabolcs, Matty, Magyarbóly). Ezek legtöbbször mezőgazdasági tevékenységhez kapcsolódó épületegyüttesek, egykori puszták, majorok (pl. Dencsháza). Közvetlen kapcsolat nincs a településsel, elszigeteltségükből fakadóan a szegregáltság továbbterjedése nem jelent problémát. Infrastruktúrájuk szegényes, egynegyedükben még közkút sincs, ismét negyedük esetében a lakásoknak kevesebb, mint fele rendelkezik vezetékes ivóvízzel. Iskolától, orvostól távol helyezkednek el (legalább 2 km). Ezek esetében a teljes felszámolás jelentheti a megoldást.

A térbeli elhelyezkedésnél fontos még megállapítani, hogy *nyílt*, vagy *zárt* szegregátumokról van-e szó. Nyílnak tekinthetők azok a szegregált utcák, amelyeket központi elhelyezkedésükből adódóan legalább egy utca keresztez, és a területén található építmények érintkeznek a nem szegregált területek építményeivel, telkeivel. Zárt szegregátum esetén a terület nem kerül kapcsolatba a környezetével, oda csak céllal érkeznek emberek, átmenő forgalom nincs. A szegregátum bármely nemű nyitottsága lehetőség és veszély is egyben. A szomszédos terület népességét (demográfiáját, összetételét, szerkezetét) az ingatlanok árait, a vállalkozók megtelepedését és az egyéb társadalmi-gazdasági jellemzőket egyaránt befolyásolhatja.

B; Csoportosítás a szegregátum mérete alapján

A szegregátumok mérete meghatározza, hogy az ott tapasztalható folyamatok mekkora eséllyel terjednek át a vele szomszédos, nem marginalizálódott népesség által lakott területekre. A környék leértékelődése, az ingatlanárak csökkenése, a közterületek, házak, építmények elhanyagoltsága, rongálódása elűzi a magasabban kvalifikált, és vonzza az alacsonyabb presztízssű népességet. Amennyiben egynél több utca (több mint 10 építmény) szegregálódik, úgy a szegregátum mérete nagynak tekinthető, és hatásai tovább terjedhetnek a környező utcákra. A hatások továbbterjedése nagyban függ a szegregátum zártságától vagy nyitottságától.

C; Csoportosítás település típusa alapján

A szegregátumok csoportosításának egyik legkézenfekvőbb módja a területnek otthont adó település típusa. Ez alapján beszélhetünk városi és falusi szegregátumról. A *falusi szegregátum* (pl. Szalánta, Siklósnagyfalu, Piskó) lehetőségeinek meghatározásánál fontos

szempont az adott település pozíciójából származó előnyöknek és hátrányoknak az ismerete. Egy leszakadó, periférikus területen elhelyezkedő település szegregátumának kezelése (pl. Gilvánfa) nehezebb, mint egy városhoz, jobb esetben megyeszékhelyhez közeli (pl. Birján, Görcsöny) falu esetében. 2014-től operatív programok révén pályázati forrásokhoz történő hozzájárulás feltételei közé tartozik a pályázó település helyi esélyegyenlőségi programjának az elkészítése. Ezek a programok nagy részben járultak hozzá a települések önismeretéhez, irányuk meghatározásához. A falusi szegregátumok sorsa a településen tapasztalható társadalmi-gazdasági változásokkal szoros összefüggésben van, csak úgy, mint az ott élő népesség számával és annak korcsoportos, illetve etnikai összetételével. A leszakadó és elszigetelődő, várostól távoli, fiatal korszerkezettel rendelkező településen a szegénységi szegregálódás kiterjedése és a falu gettósodása a fő probléma.

Városi környezet esetében a szegregátumok kialakulása elsősorban a városi perifériákon, ipari és lakóövezet pufferzónájában történik meg (pl. vasutak környéke – Pécs – Vágóhid környéki szegregátuma, egykori ipari munkásoknak otthont adó lakóterületek – pl. Pécs István-akna, Hősök tere és környéke). Ezek a területek az alacsonyan kvalifikált, sok esetben több generáció óta munkanélküli embereknek adnak otthont. A szegregátumban élők érintkezése a város magasabb szintű területeivel elhanyagolható, így az itt élők szocializációja elmaradott. Ha mégis sor kerül érintkezésre, abból konfliktusok sora származhat. Megoldást csak az jelenthet, ha ezeket az embereket komplex programok segítségével mind földrajzi, mind pedig társadalmi értelemben integráljuk.

D; Csoportosítás a település helyzete alapján

A térbeli elhelyezkedés esetében meghatározó, hogy az adott település a megyei településszerkezetben hol foglal helyet. Ebben az esetben a *centrumtértség*, *pufferzóna* és *periféria* területei határozhatóak meg. A megyei trendek alapján a szegregátumok nagyobb eséllyel alakulnak ki a centrumtérstől távolodva és sűrűsödésük a periférián éri el a csúcst (pl. Baranya déli területe a Dráva mentén). Ez alapján meghatározható a településen tapasztalható társadalmi-gazdasági folyamatok dinamikája, amelyből következtethetünk a szegregátum kialakulásának valószínűségére.

3.3. A szegregátumok területileg eltérő jellegzetességei Baranya megyében

3.3.1. A centrumtárség szegregátumának jellegzetességei

Pécs – György-telep

Az integráció lehetőségét György-telep esetében csak a lakók költözése, költöztetése jelentheti; mert bár esztétikailag szép természeti környezetben található a szegregátum, de periférikus elhelyezkedése, illetve a szolgáltatások hiánya miatt térszervező funkciót nem képes ellátni és a szolgáltatások betelepítésére sincs reális, fenntartható lehetőség. A területen élők integrálásának esélye a költöztetés vagy a lakókörnyezet olyan mértékű fejlesztése, mely motiváló tényezőként hat az ott élőkre. A költöztetés esetében az itteniek „lokálpatriotizmusát” kell feloldani, hisz a kutatás során kiderült, hogy a megkérdezettek 79%-a átlagosan 30 éve él itt, aki pedig más településről érkezett – minden esetben családi ok volt a motiváló tényező – az is legalább 10 éve György-telepen lakik. A lakásfelújítások esetén a fenntartható eredmények érdekében önmagában a lakókörnyezet átalakítása nem elegendő, annak fenntartása bevételt vagy támogatást igényel, melyet a képzetlen munkaerő fejlesztésével lehet csak elérni. Az ezt célzó TÁMOP-5.3.6 Komplex-telep program pozitív eredményeként megemlítem, hogy 33 fő oktatása történt meg, közülük 13 fő akkreditált Betanított kőműves és festő, 12 OKJ-s Tisztítás-technológiai szakmunkás és 8 fő OKJ-s végzettséget adó erdőművelő és motorfűrész-kezelő képesítést szerzett. Az oktatás során ezek az emberek a gyakorlataikat munkahelyi körülmények közt végezték, majd közfoglalkoztatásba kerültek. A programnak nem csak az volt a célja, hogy a telepiek szakmához jussanak, gyakorlatuk során a tisztítás-technológiai szakmunkások több keleti városrészhez tartozó közintézményt is kitakarítottak, a kőműves festők 10 telep lakás tisztasági festését, penészmentesítését végezték el, valamint felújították a telepre vezető lépcsőt, annak korlátját. Az erdőművelő és motorfűrész-kezelő tanfolyam résztvevői pedig az út menti bozótost irtották ki, megtisztították a vízelvezetőt és a Komlói út környéki közterületen dolgoztak. Ezeknek a munkáknak a telepiekről kialakított kép megváltoztatása és a konfliktusok csökkentése is célja volt. A program 2014. november végén ér véget, sikerességét a jövő kutatásai kell, hogy megítéljék, de a program tapasztalatai alapján az itt élőket motiválja a munkára készítés és az új ismeretek megszerzése. Veszélyként jelenik meg, hogy a programok hatása nem éri el a kívánt célt és a terület szegregációja folytatódik. Egy sikertelen program az itt élők megmaradt hitét is lerombolná és teljes kilátástalanságba taszítaná őket, melynek hatására minden eddigi eredmény eltűnne. Ebben az esetben a fiatal

lakosság kitörési lehetőségei eltűnnének és valószínűleg helyrehozhatatlan károk keletkeznének (2. táblázat).

2. táblázat: György telep SWOT-analízise

Erősségek	Gyengeségek
Nagyszámú motiválható és formálható munkaerő	Gyermekek számára pozitív példa hiánya
Fiatallakosság, formálható népesség	Tartósan munkanélküliek magas aránya
Megkezdődött integrálódás a munka világába	Alacsonyan kvalifikált munkaerő
A lakosság harmada új szakmákkal gazdagodott	Periférikus helyzet
Fejlesztési programok zajlanak és fognak történni	Az elsődleges munkaerőpiaci kilépésre még nem alkalmasak az itt élők
Kismértékű diszkrimináció	Alacsony jövedelem
Alacsony lakásfenntartási költségek	Nagyszámú háztartások
Az infrastruktúra alapjai kiépítettek	Komforthiányos lakások
Szép természeti környezet	Konfliktus a szegregátummal határos területekkel
	Szolgáltatási rendszer hiánya
Lehetőségek	Veszélyek
A programokba vont lakosság szocializációjával és kompetenciái fejlesztésével kiléphet a munkaerőpiacra	A foglalkoztatási programok megszűnnek, az itt élők nem tudnak elhelyezkedni, nő a motiválatlanság
A területen élők megbecsülése megnő	A konfliktusok kiéleződnek
A javuló életkörülmények motivációként hatnak az itt élőkre és az eredményeket képesek lesznek fenntartani	A lakások állapota tovább romlik, a felújításokat követően azok állapotát nem tartják fenn
A felnövő generáció pozitív példa láttán kiléphet a marginalizált létből	Az integrációs folyamat megszakad, a programok véget érnek.
A projektek folytatódnak, a tapasztalatok még sikeresebb programokat eredményeznek	A fiatal generáció számára eltűnnek a lehetőségek, megszűnik a motiváció.

Komló – Kenderföld és Kazinczy utca

A megyeszékhellyel ellentétben itt az adóssággal rendelkezők többsége (52%) fél évi jövedelmét meghaladó tartozást halmozott fel. A leginkább eladósodottak 80%-a saját vagy bérelt lakásban él feltételezhetően nagyobb költségekkel, mint egy önkormányzati bérlakás esetében.

Az alacsony bevételek az alacsony foglalkoztatással magyarázhatóak elsősorban, melyhez a munkalehetőség hiánya járul hozzá, hiszen a megkérdezettek nagy része dolgozott már életében jellemzően külföldön, pécsi vállalkozásoknál, vagy takarítóként a városban.

Komlón tehát nem tapasztalható a pécsi szegregátumban jellemző helyzet, az itt élők nem szakadtak el teljesen a munka világától. Állástalanná válásukban azonban szerepet játszott valamilyen gazdasági esemény, mivel harmaduk létszámleépítés során veszítette ez az állását vagy a vállalkozás megszűnt, mások családi okok miatt kényszerültek otthagyni munkahelyüket – ez jellemzően költözést, vagy gyermekvállalást takar. Mindössze 10%-uk volt az, aki önként hagyta el munkahelyét.

A munkavállalás tehát fontos szerepet játszik az itteniek életében, mely a vándorlási szokásaikban is felfedezhető. A pécsi György-telep lakói átlagosan 26 éve élnek az adott területen, míg ugyan ez a szám itt 19 év és a lakók 38%-a másutt töltötte a gyerekkorát és háromnegyed részük mielőtt Komlóra érkezett volna legalább egy állomáson letelepedett. Motivációs tényezőként ebben az esetben is a családi okok és a munkalehetőség követése fogalmazódott meg. Ehhez a vándorlási hajlandósághoz hozzá járul a komlói szegregátum központi elhelyezkedése és az, hogy az itteniek részesei a város életének és társadalmának és hiába élnek kisebb településen, mint pécsi társaik az információáramlás jobban eléri őket, így köztük már felvetődik az ország elhagyásának terve. A megkérdezettek ötöde számol ezzel a lehetőséggel. Ők átlagosan 28 éves középfokú végzettségű, a szegregátumon belül is alacsonynak számító jövedelemmel rendelkező háztartásból jönnek és problémáik megoldását mindenkitől várják, csak önmaguktól nem.

Az elsődleges probléma a munkalehetőségek hiánya és az alacsony jövedelem. A pécsi esettel ellentétben a központi elhelyezkedésnek köszönhetően az itteniek fizikálisan nem érzik az elszigeteltséget, csupán az eredmények 4%-ában került elő ez a probléma. A jobb állapotú és felszerelt ingatlanok ellenére a lakáskörülményeket nagyjából ugyan olyan arányban (10%) értékelték gondnak. A területen jelenleg folyó integrációs program hatására 52 fő részesült akkreditált vagy OKJ-s végzettséget nyújtó képzésben és közülük 9 fő foglalkoztatásba is kerülhetett. A program elemei előzetesen ismertetésre kerültek, így erre most nem térek ki. Az ilyen programok hatására az itt élők önbecsülése megnő, nagyobb eséllyel helyezkednek el a munkaerőpiacon és ennek hatására jövedelmük megnő, a felújítások fenntarthatóvá válnak, igény formálódik bennük a kulturált lakókörnyezetre, melynek alapjául szolgál a központi elhelyezkedés és az infrastrukturális ellátottság.

3. táblázat: Kenderföld és Kazinczy utca SWOT-analízise

Erősségek	Gyengeségek
Központi elhelyezkedés, fizikai és szociális kapcsolat a szegregátumon kívüli környezettel	Magas az alacsonyan képzettek aránya
A területen megjelent programok hatására képzettséghez juthatott a lakók egy része	Munkalehetőség, befektetők hiánya
Infrastrukturális kiépítettség	Kiterjedt gettósodott terület magas munkanélküliséggel
Formálható fiatal népesség nagy aránya	Jelentős adósság a családok nagy részénél
Dolgozni akaró népesség	Alacsony jövedelem
Mobilitási hajlandóság	Magas a fiatal lakosság elvándorlási szándéka
Diszkrimináció mértéke nem jelentős	
Lehetőségek	Veszélyek
A terület rehabilitációját célzó programok hatására a marginalizálódott népesség heterogenizálódik	Az elköltöző lakosság helyére alacsonyan kvalifikált népesség érkezik, kiterjed a szegregáció, a csoport homogenizálódik
Az integrációs folyamat felgyorsul, a beruházások fenntarthatónak bizonyulnak	A munkalehetőségek nem nőnek, a népesség motiválatlanná válik
A fiatal lakosság motiváltsága nő a lehetőségek láttán, magasabb képesítést érnek el	A szegénység és motiválatlanság hatására az itt élők elhanyagolják környezetüket, a beruházások eredményei eltűnnek
A nagyszámú szabad munkaerőnek köszönhetően befektetők érkeznek a területre	A fiatalok elvándorolnak – előregedik a terület
Az integrációs programok során szerzett képesítések hasznosíthatóvá válnak, növekszik az életszínvonal	

A mobilitási hajlandóság, amely a szegregátumban tapasztalható lehetőséget ad egyes családok kiköltöztetésére és helyükre új, magasabban kvalifikált lakosság érkezik, melynek köszönhetően heterogenizálódik a népesség, növekszik az integráció. A pozitív példák hozzájárulhatnak a nagyarányú fiatal lakosság magatartásának fejlődéséhez, kiknek így a tanulási kedve is megnőhet, így a terület változó munkaerőigényének megfelelő képesítés esetén elhelyezkedhetnek. Ehhez mindenképp szükséges az önkormányzat segítsége, befektetők kedvezményekkel történő idecsábítása, a helyi vállalkozások fejlesztése. Negatív forgatókönyv esetén a területen tapasztalható hátrányok válnak dominánssá. A lakosságcsere hatására növekszik a szegénység és a marginalizálódás. Ebben az esetben az eddigi programok sikerei eltűnnek és a terület visszazuhan a kilátástalanságba (3. táblázat)

3.4.2. A belső periféria szegregátumának jellegzetességei - Alsómocsolád

Az alsómocsoládi szegregátum esetében új és meglepő eredményként kell megemlíteni a két városi helyszínnel ellentétben, itt nincs eladósodottság. A háztartásoknak csupán negyede rendelkezik közüzemi vagy banki, egy esetben pedig magánszemély irányába némi tartozással, de ennek értéke nem jelentős, tehát kevesebb, mint a válaszadó egy havi jövedelme. Talán ez is hozzájárul ahhoz, hogy a szegregált népesség 40%-a úgy nyilatkozik, hogy nincs problémája. Aki mégis sorrendet állít fel a problémái közt abban az esetben a súlyozásos számítással itt is az alacsony jövedelem és a munkalehetőség hiányát említik a megkérdezettek, a többi lehetőség egyenlően 1-2 pontot kapott. Ez a fajta magatartás vélhetően a pénzköltés lehetőségének „hiánya” is hozzájárul, hiszen kiadásaikban a számlák és az élelmiszerek kifizetésén kívül nem igazán költenek, az idősebb korosztálynál jelentek csak meg a gyógyszerek.

4. táblázat: Az Alsómocsoládon található szegregátum SWOT-analízise

Erősségek	Gyengeségek
Megkezdődtek szegregáció oldása foglalkoztatási és integrációs programok formájában	Előregedő többségi társadalom
A legszegényebb területeken alacsony a fiatalok aránya	Képzetlen munkaerő
Az infrastrukturális kiépítettség alapjai rendelkezésre állnak	Komfort nélküli lakások magas aránya
Alacsony fokú diszkrimináció, elfogadó többségi társadalom	Szegregáltság jelenlétének hagyományos beágyazódása a többségi társadalom gondolkodásába
A megszokottnál elégedettebb közösség	Periférikus elhelyezkedés
Alacsony, vagy nem jellemző adósság	
Kedvező foglalkoztatottsági mutatók	
Lehetőségek	Veszélyek
A DDOP-4.1.2/B-2012 a közmunka- és a Start munka-program hatására növekszik a foglalkoztatás, fejlődik a lakókörnyezet	Alacsonyan kvalifikált lakosság érkezik, a szegregáltság nő, a pozitív eredmények semmi válnak
A programok hatására sikeres integráció	A falu részéről elutasítás jelentkezik az integrációs törekvéseket segítő támogatások miatt
A terület vonzóvá válik a falu törzséhez tartozók számára is	Foglalkoztatási lehetőségek megszűnnek, a lakosság munkaszocializációja csökken
A foglalkoztatás hatására az itt élők életkörülményei javulnak, a programok eredményei fenntarthatóvá válnak	Az előregedés mind a faluban, mind a szegregátumban folytatódik, az elnéptelenedő lakásokba marginalizált népesség érkezik
A területi integráció hatására új családok költöznek be, megszűnik a szegregáció	

Az alsómocsoládi szegregátum tulajdonságait tekintve mind az itt élők megélhetési lehetősége, foglalkoztatottsága – melyhez a település közfoglalkoztatási programja nagyban hozzájárul – jobb, mint a városi területek esetében. A lakáskörülményeik viszont elmaradnak főleg a komlói, de a pécsi szegregátumtól is, de a lakók erre nem panaszkodnak, a megszokottnál elégedettebbek. Képzettségük alacsony, és mind társadalmilag, mind fizikailag a falu periferiáján élnek, de kiélezett konfliktusok nem tapasztalhatóak. A jelenleg zajló foglalkoztatási programoknak és a tervezett DDOP programnak köszönhetően nőhet a településrész integrációja. A tervek alapján a szegregátum két háza lerombolásra kerül, melynek a családjai a falu központi területére lesznek költöztetve, szociális bérlakásokat alakítanak ki és olyan közösségi szolgáltatáshoz kapcsolódó elemeket, melyek a falu lakóit a területre vonzzák. Ezzel a lakók és terület is közelebb kerül a falutesthez és megtörténhet a területi és társadalmi integráció. Amennyiben a programok kivitelezése nem a tervek szerint zajlik és a fejlesztések elmaradnak, úgy a fenn áll a veszélye a szegregálódás felerősödésének, melynek oka az előregedő népesség – mind a falusi, mind a szegregált lakókörnyezet esetében – és a lakosságcsere veszélye. Ezt különösen fontos megelőzni, hiszen a falu történetében egyszer már előfordult hasonló eset nagyjából 50 éve, amikor a jómódú sváb lakosság helyét az alacsonyabb presztízsű és rosszabb anyagi helyzettel rendelkező magyar lakosság vette át. Összességében pozitív folyamatok zajlanak és programok befejezését követően a szegregátum megszűnése joggal feltételezhető (4. táblázat).

3.4.3. A külső periferia szegregátumának jellegzetességei – Siklósnagyfalú

Hivatalosan az egész település szegregátumnak minősül, ám szegregátum alatt jelen írásban a TÁMOP-5.3.6-11/1-2012-0011 számú Komplex telep-program keretében meghatározott területet vizsgáltuk (4. ábra).

4. ábra: Siklónagyfalu területén kijelölt szegregátum (vastag kerettel jelölve)

Forrás: TÁMOP-5.3.6-11/1-2012-0011 program Közösségi Beavatkozási terve

A súlyozásos módszer eredménye alapján legnagyobb problémaként az alacsony jövedelem, a munkanélküliség és a munkalehetőség hiánya fogalmazódott meg. A lakáskörülményeket a rossz állapotok ellenére alig nevezték meg, ez azt jelenti, hogy az itt élők megszoktak egy színvonalat az ilyen jellegű körülményeket természetesen kezelik. Új nagyobb arányú tényezőként megjelent azonban a megkülönböztetés, mely eddig nem képviselt nagy arányt a szegregátumokban. Az elutasítás nyilván nem településen belülről érkezik hanem a környékbeli falvak, városok lakóitól. Mivel Baranya déli területein a cigányság reprezentánsainak nagyobb az előfordulási aránya ezért feltételezem, hogy az itt élő „többségi” társadalom hajlamos a problémák (vélt, vagy valós) forrásaként definiálni őket és negatív módon megkülönböztetni, holott a negatív mutatók hasonlóak voltak a cigányok által kisebb arányban lakott településeken, tehát nem lehet igaz az az állítás, hogy a cigány népesség nagy aránya önmagában társadalmi vagy gazdasági hátrányt jelent.

5. táblázat: Siklósnagyfalu 1. számú szegregátumának SWOT-analízise

Erősségek	Gyengeségek
Jó minőségű termőföld	Periférikus fekvés
Nagyszámú formálható munkaerő	Rossz anyagi helyzet
Munkára nyitott, tanulni képes népesség	Alacsonyan képzett társadalom
Az infrastruktúra alapja kiépített	Rossz lakhatási körülmények
A munka a lakosság mindennapjainak része a közmunka- és Start munka-programnak köszönhetően	Nagyarányú cigány nemzetiséggel szemben jelentkező elutasítás
Az itt zajló programok fejlesztik a lakosságot	Munkalehetőség hiánya
Nagyarányú fiatal népesség	
Lehetőségek	Veszélyek
Mezőgazdasági tevékenységgel szociális- és kis-tertek kialakítása	Programok folytonosságának megszakad
Termeléssel hasznos gazdálkodás, profit termelés a közösség számára	Növekszik a szegregáció
Fiatal lakosság kvalifikáltságnak növekedésével a humán erőforrás fejlődik, mely foglalkoztatást eredményezhet	Fiatal, képzettebb lakosság elvándorol, helyükre alacsonyan kvalifikált népesség érkezik
A munka pozitív példája átragad a jelenleg munkanélküliekre is, jellemük fejlődik	Növekvő diszkrimináció
Programok során megszerzett tudásra alapozva szociális szövetkezet alakítható ki	

A település egyik legnagyobb problémájaként fogalmazható meg a humán erőforrás alacsony szintje. Mivel az itt élők többsége nem jutott az általános iskolai ismereteknél magasabb szintre, így kiemelten fontos ennek a rétegnek a fejlesztése. Erre zajlanak és zajlottak is megfelelő programok a területen. Ezek akkor érnek valamit, ha a bevont személyek foglalkoztatásba, közfoglalkoztatásba kerülve folytathatják a munka világába történő integrálódást. A lakosság nagy része fiatal, ők is alakíthatóak, betaníthatóak munkafeladatok elvégzésére. A jelen programok szintén támogatták a mezőgazdasági és építőipari alapismeretek megszerzését. Ez a fajta tudás nem csak elhelyezkedés esetén lehet hasznos, hanem a mindennapi élet során is. Ez a fajta tudás szociális szövetkezetek kialakítására és azon keresztül megvalósuló munkavégzésre ad lehetőséget, így a javak megtermelése mellett bevételi forrás megszerzésére is alkalmas. A hasznos tudás növeli a tudás iránti igényt is, így a pozitív példák hatására egyre többen léphetnek be az aktívok világába és csökkenhet a negatív diszkrimináció a cigány lakossággal szemben. A jövőben tervezett programok, mint a TIOP-3.2.3 hozzájárulhat a lakosság életkörülményeinek javításához, önbecsülésük növekedéséhez és a fejlesztett, kvalifikáltabb lakosság megtartásához. A projektek

folytonossága elengedhetetlen, hiszen ezen folyamatok megszakítása, a csalódottság, az emberekben keltett magukra hagyottság érzése eltörölheti az eddigi pozitív folyamatok eredményeit és a szegregáció fokozódásához vezethet (5. táblázat).

3.5. A területileg eltérő szegregátumok jellegzetességeinek összefoglalása

Pécs esetében egy centrális térségben elhelyezkedő nagyváros szélén elterülő szegregált területet ismerhettünk meg, mely egy több utcából álló és 10-nél több lakást is magába foglaló zárt egységet alkot. A terület természetes módon különül el közvetlen városi környezetétől, mely tompítja a negatív hatásokat. A vizsgált mutatók itt tapasztalható adatai nagyban eltérnek a város egészét jellemző számoktól. A fiatalok aránya több mint a városi érték háromszorosa, amelynek köszönhetően a háztartások mérete is másfélszer akkora, mint a pécsi átlag. Kevesebb azonban a munkaképes korú, alacsonyabb a foglalkoztatás és magas a legfeljebb alapfokú iskolát végzettek aránya, a cigánysághoz tartozók pedig túlsúlyban vannak a nem cigányokhoz képest.

A megismert komlói terület remek példája a központi, nyitott szegregátumnak. A telep mérete nagy, szoros kapcsolatban, kölcsönhatásban áll a szomszédos területekkel. Ez a kapcsolat látható a városi és szegregátumi népességet jellemző adatokból is, amelyek közelebb állnak egymáshoz, mint a periférikus példák esetében. Mind a 15 éven aluliak, mind pedig a munkaképes korúak arányában kisebb eltérés tapasztalható, mint György-telep esetében. A lakók képzetebbek, ennek ellenére a foglalkoztatás aránya alacsonyabb. A háztartások mérete azonban a pécsi teleppel nagyjából megegyező.

Alsómocsolád esetében egy belső periférián elhelyezkedő falu település széli, zárt szegregátumát ismerhettük meg, mely csakúgy, mint a pécsi példa, természetes módon különül el a településtől. A szegregátum egyes mutatói nagyobb, mások kisebb eltérést mutatnak a falu egészéhez képest. Szegregátumokra nem jellemző módon alacsonyabb a 15 éven aluliak aránya, mint az alsómocsoládi átlag, de munkaképes korúak esetében már túllépik azt. A legfeljebb általános iskolát végzettek aránya jóval meghaladja az amúgy is magas települési átlagot.

A külső periférián található Siklósnagyfalu speciális példa, mivel hivatalosan a falu teljes egészében szegregátumnak minősül, ám ezen belül csak a település nagyobbik felét jelentő, úgynevezett 1. számú szegregátumot vizsgáltam. Ebből a szempontból a szegregátum központi fekvésűnek nevezhető, nagyméretű nyitott egység. Ezek alapján erőteljes kölcsönhatás lelhető fel a falu és a szegregátum közt, illetve ebben a különleges esetben a

szegregátum határozza meg a falu mutatóit. Így nem meglepő, hogy a kapott értékek itt állnak a legközelebb egymáshoz.

A szegregátumokban élők előző lakhelyeit vizsgálva területi eltéréseket tapasztalhatunk. Pécs esetében nagyfokú röghöz kötöttség van jelen, az itt élők többsége generációk óta lakik ezen a helyen, sem elmenni nem akarnak, sem újak nem érkeznek. A perifériák esetében a mobilitás nagyobb, sokan érkeznek a szegregátumba, viszont minden érkező azonos kategóriából lép át, nincs átjárás a külső és a belső perifériák közt (6. táblázat).

6. táblázat

Terület	Centrum terület				Belső periféria		Külső periféria	
Település	Pécs		Komló		Alsómocsolád		Siklónagyfalu	
Kategória ¹	Település	Szegr.	Település	Szegr.	Település	Szegr.	Település	Szegr.
15 év alattiak	12,7	43	18,7	29	10,2	6	26,9	27
Munkaképes korú	69,3	52	68	67	62,3	81	68,2	66
Foglalkoztatás	55,5	47	51,2	38	60,8	46	18,7	52
Alapfokú max	21	61	30	48	48	66	64	57
Háztartás mérete	2,15	3,16	2,15	3,14	2,43	2,9	2,37	3,6
Háztartás bevétele (-e Ft)	na.	100	na.	109	na.	135	na.	136
Adósok aránya	na.	73	na.	59	na.	33	na.	46
Cigányság aránya	2	68,4	5	31,7	2	27,7	75	55,2
Fő problémák ²	na.	1, 2, 3	na.	2,1, 4	na.	1, 2, 5	na.	1, 4, 2

Problémák számkódjainak jelentése: 1. Alacsony jövedelem; 2-Munkalehetőség hiánya; 3-

Elszigeteltség; 4-Munkanélküliség; 5-Lakáskörülmények

Forrás: KSH 2011 és Saját kutatás, Készítette: Siptár Dávid

A szegregátumok közötti összefüggések vizsgálatakor megállapítható, hogy György-telep és Alsómocsolád esetében is, ahol a szegregátumot valamilyen természetes határ választja el a településtől, a társadalom demográfiája jobban eltér az átlagtól. A zártság hatására az itt élő emberek öndefiníálása is más, mint a többségi társadalomé, ez a többség pedig erősíti ezt a képet, kategorikusan beszél a szegregátumban élőkről a feszültség jobban kiéleződik, mint egy nyitott szegregátumnál. A fizikailag integráltan élők esetében a közvetlen környezetük elutasító magatartása nem, vagy kisebb mértékben volt tapasztalható. Szintén megállapítható,

¹ A települési adatok a 2011-es népszámlálás adatait, vagy az abból számított mutatókat veszi alapul.

² Számok jelentése: 1-Alacsony jövedelem, 2-Munkalehetőség hiánya, 3-Elszigeteltség, 4-Munkanélküliség, 5-Lakáskörülmények

hogy a területi elszigetelődés egy amúgy városi szegregátum „falusiasodását” eredményezi, illetve az amúgy is rurális jelleget erősíti. A közművesítés szintje rossz, a lakások állapota nem megfelelő csakúgy, mint egy falusi szegregátum esetében.

Összefüggés fedezhető fel a szegregátum népességének eladósodottságában is. A városokban az eladósodottság mértéke magasabb, mint a falusi területeken, viszont itt a magánszemély felé irányuló tartozás nagyobb arányú. Egy központi területen elhelyezkedő nyitott szegregátum esetében a lakók jobban azonosulnak a többségi társadalommal és próbálják felvenni azoknak az életstílusát, akik jobb körülmények közt élnek, ez pedig eltitkolt tartozásokat jelenthet.

Foglalkoztatás tekintetében legrosszabb szegregátumként Komló vizsgált területe szerepelt, ám ebből bárminemű következtetést nem lehet levonni, hiszen minden esetben a közfoglalkoztatás az, ami a dolgozó népesség legnagyobb arányát lefedi. Ez a fajta munkavégzés kétségtelen, hogy szükséges az alacsonyan képzett, hosszú ideje nem, vagy alig dolgozó lakosság re-integrálását, vagy bevezetését a munka világába máshogy nehezen lehetne megtenni, de semmiképp sem szabad célként tekinteni erre a programra. A közfoglalkoztatás során megkeresett jövedelem a foglalkoztatást helyettesítő támogatás értékénél többet nyújt az itt élőknek, de biztonságot és magasabb életszínvonalat nem jelent, arra se nem elegendő, sem pedig a pár hónapot szerződések nem teszik lehetővé a tervezést, vagy spórolást. A közmunkaprogramnak véleményem szerint magatartás- és személyiségformáló szerepet kell ellátnia. Így a szegregáltan élők abban reménykedhetnek csak, hogy egy üzemnyitás során képzettséget szerezhetnek és valódi munkához juthatnak.

Területiségtől független az itt élők problémája, alacsony jövedelem, munkalehetőségek hiánya, elszigetelődés stb. Keresetek tekintetében azonban a falusi területeken élők jobban járnak, ott is a belső periférián keresnek jobban az emberek. Egy átlagos háztartás átlagos bevétele egy ott élő lakó számára majd másfélszer nagyobb összeg Alsómocsoládon, mint Pécsen. A háztartások bevétele Siklósnagyfalu vizsgált területén a legmagasabb, ám itt a háztartások mérete is nagyobb a többi mintaterületnél, így arányosítva kevesebb pénzből gazdálkodhat egy lakó. Kiadásait tekintve az élelem és a számla területiségtől függetlenül a legmeghatározóbb, városi környezetben azonban ezen felül megjelennek más kiadások is, mint például az utazás, ruházkodás, és egyéb tételek. A periférián élők nem költenek ilyesmire, utazni is csak akkor utaznak, ha az elkerülhetetlen. Ezzel együtt az elzártságuk is nagyobb fokú, információjuk is kevesebb a környezetükről és a világról. Ez akkor válik láthatóvá, ha tapasztaljuk, hogy egy fizikailag integrált környezetben

lévő szegregátum lakói milyen nagy arányban tervezik az elvándorlást, ellentétben a falusi telepek népességével.

A cigány népesség aránya mindenhol magas, de a legmagasabb értéket Pécs szegregátumában mutatta. Ennek oka a múltban keresendő, hisz itt szándékosan cigányokat telepítettek le a város környéki erőkbe. A mintaterületek kutatása során a magukat cigánynak és nem cigánynak vallók arányából egyértelmű hátrányokat nem lehetett megállapítani. Ezen nemzetiség jelenléte elsősorban a korösszetételt befolyásolja, egy fiatal korszerkezetet alakít ki. Ez önmagában még nem jelentene hátrányt, de a gyermekek eltartásához nincs meg a szülők anyagi alapja, így a gyermekszegénység fokozódása a cigányság arányával együtt nőhet. Ez, az így már problémaként említhető tényező területileg elsősorban a megye déli felén jellemző, így a vizsgált alsómocsoládi szegregátum esetében nem is lelhető fel. A cigányság arányát tapasztalatom alapján befolyásolja a szegregátum nyíltsága, illetve elhelyezkedése a településen belül. Egy nyílt, központi szegregátumban nem találunk annyi cigány lakost, mint egy periférikus területen. Ez nem a cigányság arányának alacsonyabb mértékét jelenti, hanem az asszimilálódás és a többségi társadalomhoz húzó közösségtudat kialakulását. Az itt élő lakók, inkább vallják magukat magyarnak, mint cigánynak, aminek a hátterében nem feltétlen a megkülönböztetéstől való félelem áll – hisz az, aki a cigányt diszkriminatívan kezeli nem annak az öndefiniálásától fogja megváltoztatni a véleményét – hanem az, hogy ők magukra már valóban nem cigányként tekintenek.

4. Következtetések

Baranya megye periférikus fekvésének, aprófalvas településszerkezetének és az átlaghoz képest jelenlévő nagy arányú cigány népesség következtében egyes társadalmi rétegek marginalizálódhatnak és az ezt befolyásoló tényezők térbeli sűrűsödése és intenzitása alapján fizikailag is kiszakadhatnak a társadalomból, szegregált lakóterületeket kialakítva. Ezek a szegregátumok, amelyek a hátrányok halmozódásának fizikai eredményeiként alakulnak ki, továbbterjedhetnek attól függően, hogy környezetükkel milyen viszonyban állnak, szerkezetük mennyire nyitott és a környezetükben tapasztalható társadalmi-gazdasági változások dinamikáját mennyire befolyásolják.

A szegregátumok kialakulása Baranyában több tényező által is befolyásolt folyamat, amelyek egyikét sem emelhetjük ki önmagában. A rendszerváltással bekövetkezett

szerkezetváltás hatására tömegeket váltak álláskeresővé és ezek többsége – elsősorban a szénbányász réteg – nem jutott megfelelő segítséghez, iránymutatáshoz. A hirtelen munkanélkülivé váló tömeg új szituációban találta magát, hiszen eddigi életének nagy részében a munka természetes elemként volt jelen. Sokuk nem volt képes az újbóli elhelyezkedésre, nem jutott versenyképes szakmához és így rájuk a piacgazdaság nem tartott igényt. Ők vagy továbbálltak – ezzel utat nyitva más, szintén a társadalom peremére szorult embernek a beköltözésre – vagy a megyeszékhelyen maradtak eddigi alacsony komfortú lakóhelyeiken, melyek amúgy is fizikailag elszigetelt fekvésűek voltak, hiszen építésükkor a munkahely közelségét tartották szem előtt, így az aknák közelébe települtek.

A szegregáció kialakításában a lakóhely elszigetelt kialakítása mellett rizikófaktoraként értelmezhető az alacsony öregedési index, a cigányság magas aránya, a lakások komfortossága, a lakók képzettségi szintje és a foglalkoztatás aránya illetve annak minősége. A szegregációk területileg eltérő tulajdonságokkal, de az ott élők hasonló problémákkal rendelkeznek. A térbeli, társadalmi és gazdasági tényezők hatása alapján egy antiszegregációs beavatkozásnak ezen tényezőket együttesen kell tudnia kezelni, a tüneti enyhítés semmiképp sem elegendő. A jelenleg zajló foglalkoztatási programok első lépésként értékelhetők, de észre kell venni, hogy a szegregáció nem oldható fel az ott élők életszínvonalát előremozdítani képtelen, kétségtelenül segítséget nyújtó ám még a létminimumot sem elérő keresetnöveléssel. Ugyanakkor a közfoglalkoztatás szerepe elengedhetetlen, mivel a munkától elszakott, társadalomtól és a társadalmi normáktól elszakadt emberek elhelyezkedési esélye az elsődleges munkaerő-piacon jóformán lehetetlen, így ez a program lehetőséget ad számukra a normális élethez való visszatérésre.

A közfoglalkoztatás átalakításával tartós és valóban hatékony eredményeket lehetne elérni. A közfoglalkoztatásnak munkaerőpiac centrikusnak kellene lennie, a dolgozók valódi vállalatoknál bérkedvezménnyel, vagy a közfoglalkoztatási bérük jelen módszer szerint történő finanszírozása mellett a munkáltató számára anyagi terhet nem jelentve dolgozhatnának úgy, hogy mindeközben valódi és értékteremtő tapasztalatokkal gazdagodnak. Ennek a módszernek a vizsgálata egy jövőbeli kutatás feladata lehet.

A szegregáció oldását elsősorban fizikai változtatással lehet kezelni, a szegregátum megszüntetése és az ott élők integrálása megfelelő szociális programokkal egybekötve eredményes beavatkozást jelenthet. Erre vannak pozitív példák és próbálkozások több baranyai helyszínen is, a kutatás folytatásaként javasolt ezen projektek követése, hatásaiknak leírása és elemzése. Szintén szükséges egy részletes és aktuális szegregációs felmérés elkészítése és egy ehhez tartozó nyilvános adatbázis létrehozása, amely segítségével a számos

hazai és Európai Unió által finanszírozott projekt hatásai rövid időn belül követhetővé válnának. Ez nagymértékben hozzájárulhat a programok finomításához és a területiségnek megfelelő alakításához.

Irodalomjegyzék

BALOGH A. 2002. Centrum-periféria relációk és a marginalizáció – In: Szónokiné Ancsin G. (szerk.) Határok és az Európai Unió. SZTE TTKI Gazdasági és Társadalomföldrajzi Tanszék, Szeged. 208-214.

EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS 2010 - Case study - Improving Roma housing and eliminating slums, Spain http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/605-090210-ROMA_Housing_Case-final-ENES.pdf (2014.04.14.)

FALUVÉGI A. 2004. A társadalmi-gazdasági jellemzők területi alakulása és várható hatásai az átmenet időszakában, Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Kutatóközpont 2004.

SZOBOSZLAI ZS. 2004. Szegénység, marginalizáció, szegregáció; Adalék a társadalmi egyenlőtlenségek értelmezéséhez –In: Tér és társadalom 18. évf. 2004/3. pp. 25-42.

TÉSITS R. 2009. Munkaerőpiaci adottságok – In: REMÉNYI P. – TÓTH J. (szerk.) Az Ormánság helye és lehetőségei. IDRResearch Kft., Pécs. pp. 402-461.

TÜRR ISTVÁN KÉPZŐ ÉS KUTATÓ INTÉZET 2012. – Bizalom és munka – Türr István Képző és Kutató Intézet, Budapest, 2012

Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata 2008 – Integrált Városfejlesztési stratégia

Komló Város Önkormányzata 2009 – Integrált Városfejlesztési Stratégia

Közösségi beavatkozási terv a Társadalmi Megújulás Operatív Program keretében megvalósuló TÁMOP-5.3.6-11/1-2012-0011 „Ez mi értünk – Asta Pentru Noi” komplex telep-program projekthez Siklósnagyfalu település számára

Közösségi beavatkozási terv a Társadalmi Megújulás Operatív Program keretében megvalósuló TÁMOP-5.3.6-11/1-2012-0005 „Esély a kibontakozásra” komplex telep-program projekthez Komló település számára

Közösségi beavatkozási terv a Társadalmi Megújulás Operatív Program keretében megvalósuló TÁMOP-5.3.6-11/1-2012-0001 „Benned a létra” komplex telep-program projekthez Pécs település számára

Alsómocsolád Község Önkormányzata – Alsómocsolád Község Helyi Esélyegyenlőségi Programja 2013-2017

Egyéb források:

www.geoindex.hu

Országos közúthálózat útkategóriánkénti megoszlása 2013 -

http://internet.kozut.hu/Documents/Orszagos_kozuthalozat_utkategoriankenti_megoszlasa_2013.pdf (2014.03.02.)

OTP Termőföld értéktérkép 2013 -

https://www.otpbank.hu/OTP_JZB/file/Termofold_ertekterkep_2013.pdf (2014.04.12.)

La Comunidad de Madrid asesora a Hungría, Eslovaquia y Rumanía en integración y realojamiento del colectivo rumano - http://noticias.lainformacion.com/mano-de-obra/empleo/la-comunidad-de-madrid-asesora-a-hungria-eslovaquia-y-rumania-en-integracion-y-realojamiento-del-colectivo-rumano_nJgUk0ZPE9QkKMt67epEh4/ (2014.03.30.)